

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Σλαβικοί λαοί στα Βαλκάνια, 15ος-18ος αι.

Ενότητα 8: Ραγούζα και Δαλματία

Ελένη Γκαρά

Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

Μυτιλήνη, 2014

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Πίνακας περιεχομένων

1. Στόχοι ενότητας	4
2. Περιεχόμενο ενότητας	4
3. Μεταξύ Βενετών, Οθωμανών και Αψβούργων	5
3.1 Μορλάκοι	5
3.2 Οι Ουσκόκοι της Σένιας.....	7
4. Η πόλη-κράτος της Ραγούζας.....	9
5. Συνάντηση λατινικής και σλαβικής παράδοσης	11
6. Επιλεγμένη βιβλιογραφία	12

1. Στόχοι ενότητας

Αντικείμενο της ενότητας αποτελούν η ιστορία και οι ιδιαίτερες παραδόσεις των δαλματικών περιοχών, όπου η ιταλική επίδραση ήταν ιδιαίτερα έκδηλη. Εδώ εξετάζεται και η ιδιαίτερη περίπτωση της Ραγούζας (Ντουμπρόβνικ), μιας πόλης-κράτους που ήταν υποτελής στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

2. Περιεχόμενο ενότητας

- Μεταξύ Βενετών, Οθωμανών και Αψβούργων: Ποιοι παράγοντες επηρέασαν τις ιστορικές εξελίξεις στις δαλματικές περιοχές, οι οποίες στους πρώιμους νεότερους χρόνους βρέθηκαν στο σταυροδρόμι της βενετικής, οθωμανικής και αψβουργικής κυριαρχίας; Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά των εκτός οθωμανικού ελέγχου δαλματικών περιοχών και των κατοίκων τους, ιδίως των Μορλάκων και των Ουσκόκων;
- Η πόλη-κράτος της Ραγούζας: Με ποιον τρόπο ενσωματώθηκε η Ραγούζα στην οθωμανική επικράτεια και ποια χαρακτηριστικά είχε η θέση της ως αυτόνομου κράτους υπό οθωμανική επικυριαρχία; Ποια ήταν η σημασία των ραγουζαίων εμπόρων για το εμπόριο ανάμεσα στις οθωμανικές περιοχές και την υπόλοιπη Ευρώπη;
- Συνάντηση λατινικής και σλαβικής παράδοσης: Ποια ήταν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά του λόγιου πολιτισμού που αναπτύχθηκε στη Δαλματία στους πρώιμους νεότερους χρόνους, όπως εκφράζονται στη γραμματεία και στην τέχνη;

3. Μεταξύ Βενετών, Οθωμανών και Αψβούργων

Η περιοχή της Δαλματίας παρέμεινε υπό τον έλεγχο του Βυζαντίου, παρά τις πολιτικές ανακατατάξεις που ακολούθησαν τη σλαβική εγκατάσταση στη βαλκανική ενδοχώρα και την επέκταση του βασιλείου των Φράγκων μέχρι το Σπλιτ. Από τον 11ο αιώνα όμως τα δαλματικά παράλια και τα νησιά περνούν σταδιακά υπό την κυριαρχία των Βενετών και των Ούγγρων, ενώ το νεοσύστατο κροατικό βασίλειο θα επιζητήσει επίσης να επεκταθεί προς τη θάλασσα. Μετά την κροατο-ουγγρική ένωση (1102) η Δαλματία θα αποτελέσει διακύβευμα Βενετών και Ούγγρων. Το 1421 όλη η δαλματική ακτή μέχρι νότια τον κόλπο του Καττάρο (Κότορ), εκτός από τη Ραγούζα (Ντουμπρόβνικ), περνά στη Βενετία· στην ουγγρική Κροατία παραμένει μόνο μια στενή παραλιακή ζώνη γύρω από την πόλη της Σένιας.

Η οθωμανική επέκταση τον 15ο αιώνα θέτει τη δαλματική ενδοχώρα υπό σουλτανική εξουσία· οι παραλιακές περιοχές στα δυτικά της οροσειράς των Δυναρικών Άλπεων παραμένουν υπό τους Βενετούς, ενώ οι Αψβούργοι ελέγχουν την περιορισμένη δαλματική ζώνη του κροατικού βασιλείου. Παρά τις συνεχείς μεταξύ τους συγκρούσεις, Βενετοί και Οθωμανοί είχαν διαφορετικά συμφέροντα στη Δαλματία: οι πρώτοι ενδιαφέρονταν για τα λιμάνια και τα νησιά, έτσι ώστε να εξασφαλίσουν το εμπόριο στην Αδριατική, ενώ οι δεύτεροι για τα φρούρια της ενδοχώρας, έτσι ώστε να εξασφαλίσουν την άμυνα των βοσνιακών περιοχών, ιδίως έναντι των Αψβούργων.

Μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνα οι πολεμικές συγκρούσεις στην περιοχή θα είναι γενικά περιορισμένες και θα έχουν χαρακτήρα συνοριακών επεισοδίων. Η κατάσταση θα αλλάξει πρώτα κατά τη διάρκεια του οθωμανοβενετικού Πολέμου της Κρήτης (1645-69) και κυρίως στον πόλεμο με τον Ιερό Συνασπισμό (1684-99). Μέχρι τις αρχές του 18ου αιώνα η βενετική κυριαρχία θα έχει επεκταθεί στην ως τότε οθωμανική δαλματική ενδοχώρα. Μετά την κατάλυση του βενετικού κράτους από τους Γάλλους το 1797, η Δαλματία θα περάσει υπό γαλλική διοίκηση και το 1809 θα συμπεριληφθεί στις «Ιλλυρικές Επαρχίες», για να υπαχθεί λίγο αργότερα στους Αψβούργους (1815).

3.1 Μορλάκοι

Κεντρικό ρόλο στους πολέμους των Βενετών με τους Οθωμανούς έπαιξαν οι «Μορλάκοι» (Μαυρόβλαχοι), οι σλαβόφωνοι μετακινούμενοι κτηνοτρόφοι των Δυναρικών Άλπεων, οι οποίοι πρόσφεραν τις στρατιωτικές υπηρεσίες τους στις δύο δυνάμεις. Μετά τη λήξη των εχθροπραξιών και τη διευθέτηση των οθωμανοβενετικών συνόρων, οι Μορλάκοι που έχουν εντωμεταξύ εγκατασταθεί στη βενετική Δαλματία θα αποτελέσουν πρόβλημα, καθώς ο παραδοσιακός τρόπος ζωής τους, βασισμένος στην κτηνοτροφία, τη ληστεία και το δουλεμπόριο, δεν μπορούσε να ταιριάζει εύκολα με τη μετάλλαξή τους σε ειρηνικούς αγρότες και κτηνοτρόφους, την οποία οραματίζονταν οι βενετοί διοικητές.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΛΕΤΗΣ: ΒΕΝΕΤΙΚΗ ΔΑΛΜΑΤΙΑ

Από το: Larry Wolff, “Venice and the Slavs of Dalmatia: The drama of the Adriatic empire in the Venetian Enlightenment”, *Slavic Review* 56 (3), 1997, 428-55: 428-30. Μετάφραση Ε. Γκαρά.

Η πρωιμότετη υποταγή των δαλματικών πόλεων στη βενετική κυριαρχία, περί το μεσαιωνικό χιλιαστικό έτος 1000, παρέμεινε θεμελιώδης για τη μυθολογία της βενετικής πολιτικής κουλτούρας μέχρι το τέλος της ιστορίας της δημοκρατίας το 1795. Ο Τζιάκομο Ντιέντο (Giacomo Diedo), του οποίου η ιστορία της Βενετίας δημοσιεύθηκε το 1751, επικέντρωσε την προσοχή του στις «πρώτες κτήσεις των Βενετών στη Δαλματία που θα μπορούσαν στη συνέχεια να χρησιμεύσουν ως βάση για περαιτέρω προώθηση». Στην πραγματικότητα, οι παραλιακές πόλεις της Δαλματίας θα χρησίμευαν στη Βενετία με την πλέον κυριολεκτική έννοια –και ως μέρος της ακτογραμμής– ως βάσεις για μια αυτοκρατορική εμπορική επικράτεια που προωθούνταν πέρα από την Αδριατική, προς την ανατολική Μεσόγειο· αλλά για τον Ντιέντο και τους συγχρόνους του τον 18ο αιώνα η Δαλματία ήταν επίσης μια ιδεολογική βάση, πάνω στην οποία κατασκεύαζαν ένα πολιτισμικά βολικό όραμα για τη βενετική αυτοκρατορία. Οι Δαλματοί για να «προστατευθούν από τις παρενοχλήσεις των βαρβάρων» (των Ναρεντανών του ποταμού Νέρετβα), επικαλέστηκαν την προστασία της Βενετίας, κι έτσι η αρμάδα της Αδριατικής του δόγη Πιέτρο Β΄ Ορσεόλο έγινε δεκτή «με επευφημίες από τους κατοίκους που τον χαιρέτησαν ως ελευθερωτή τους». Καθώς η αρμάδα προχωρούσε κατά μήκος της ακτής, από το Ζάνταρ στο Σπλιτ, οι πληθυσμοί της Δαλματίας έσπευδαν «να δηλώσουν υποταγή στον δόγη» και, σταδιακά, «έγιναν δεκτοί με ανθρωπισμό υπό την κυριαρχία της δημοκρατίας». Ο Πιέτρο Β΄ Ορσεόλο έλαβε τον τίτλο του δόγη της Βενετίας και της Δαλματίας, ο οποίος θα μεταβιβαζόταν στους διαδόχους του, ένας δεισιμότης του δογικού αξιώματος που πρακτικά γεφύρωνε τις ακτές της Αδριατικής. Η ανάμνηση της αρμάδας εορταζόταν στον «γάμο της πόλεως με τη θάλασσα», τον ετήσιο εορτασμό που γινόταν στη Βενετία ανήμερα της Μεταμορφώσεως. Όπως αναδιατυπώθηκε το ζήτημα την εποχή του Διαφωτισμού, η αυτοκρατορία της Αδριατικής, που έθεσε υπό βενετική κυριαρχία τους Σλάβους της Δαλματίας, ήταν εγχείρημα ανθρωπισμού και απελευθέρωσης, καθώς και θριάμβου του πολιτισμού πάνω στη βαρβαρότητα.

Ο ιστορικός Μαρίνο Μπερένγκο (Marino Berengo), που έγραψε το 1950, διακόσια χρόνια μετά τον Τζιάκομο Ντιέντο, επικεντρώθηκε όχι στις παρενοχλήσεις και τις επευφημίες, αλλά μάλλον στα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα στη βενετική Δαλματία τον 18ο αιώνα. Ο Μπερένγκο περιέγραψε την οικονομική εξαθλίωση της Δαλματίας, που επιδεινώναν οι επαναλαμβανόμενοι λιμοί και οι επιδημίες, και τις κοινωνικές της εντάσεις, που αντιστοιχούσαν σε μια άνιση συγκέντρωση της αγροτικής γης, η οποία ήταν έτσι κι αλλιώς φτωχή και ασύμφορη για καλλιέργεια. Το εμπόριο της Αδριατικής δεν μπορούσε να αντισταθμίσει την ύφεση της αγροτικής και κτηνοτροφικής οικονομίας της Δαλματίας, πόσο μάλλον να εξουδετερώσει τα αποτελέσματα της ληστείας και της καθυστέρησης στο εσωτερικό, σε απόσταση από τα παράλια, μεταξύ των κατοίκων της ενδοχώρας που ήταν γνωστοί ως Μορλάκοι. Η προσοχή που δόθηκε στους Μορλάκους της Βενετίας τον 18ο αιώνα από τη βενετική διοίκηση και τη λογοτεχνία του Διαφωτισμού διέσωσε ανά τους αιώνες την αντίληψη για τη σχέση μεταξύ αυτοκρατορίας και βαρβαρότητας που ο Ντιέντο διέκρινε στην πολύ πρώιμη εποχή της βενετικής ιστορίας. Την ίδια στιγμή, το βενετικό ενδιαφέρον για τη Δαλματία, που

κορυφώθηκε με τη δημοσίευση του *Ταξιδιού στη Δαλματία* του Αλμπέρτο Φόρτις (Alberto Fortis) το 1774, αποτέλεσε θεμέλιο για την ανθρωπολογική «ανακάλυψη» των Σλάβων από τους διαφωτιστές, που συνέπεσε με τα φιλοσοφικά και λαογραφικά ενδιαφέροντα του Γιόχαν Γκόντφριντ Χέρντερ (Johann Gottfried von Herder) στη Γερμανία. Η οπτική της Βενετίας για τη δική της αυτοκρατορία της Αδριατικής έπαιξε λοιπόν σημαντικό ρόλο στον λόγο του 18ου αιώνα σχετικά με την ιδέα της «Ανατολικής Ευρώπης».

Χωρίς να είναι πια ο κεντρικός μοχλός για μια αυτοκρατορία της ανατολικής Μεσογείου, ούτε βάση για περαιτέρω θαλάσσια προώθηση, η Δαλματία του 18ου αιώνα ήταν μάλλον ένα υπόλειμμα που θύμιζε την παλιά αυτοκρατορική εξουσία. Σύμφωνα με τον Μπερένγκο, η Δαλματία φαινόταν ως ένα «μοναδικό φέγγος των αρχαίων δρόμων της βενετικής επέκτασης», ως το «επιζών παράρτημα» της παλαιάς αυτοκρατορίας: «Εδώ είχε εμπεδωθεί ένα ημιαποικιακό καθεστώς, το οποίο καθιστούσε νόμιμο και σχεδόν αναπόφευκτο η τρομακτική καθυστέρηση της περιοχής και η συνεχιζόμενη οθωμανική απειλή που μεταμόρφωνε ολόκληρες περιοχές σε στρατιωτικές ζώνες.» Σύμφωνα με τον Ίβαν Μπόζιτς (Ivan Božić), η βενετική κυριαρχία στη Δαλματία άφηνε τις πόλεις «να μαραζώνουν στη φτώχεια και να επιβαρύνονται από την υποχρέωση να χτίζουν φρούρια», ενώ η όλη οικονομία της επαρχίας υποτασσόταν «στο βενετικό σύστημα περιορισμών», που ήταν σχεδιασμένο για να προστατεύει τα συμφέροντα της μητρόπολης. Τον 18ο αιώνα, όταν η Βενετία επιδίωξε να βελτιώσει την οικονομία της Δαλματίας, ήταν με τον στόχο να καταστήσει την επαρχία «χρήσιμη» στη Βενετία. Ο Φόρτις, για παράδειγμα, μελέτησε τους φυσικούς πόρους της Δαλματίας με τον σκοπό «να αυξηθούν και να βελτιωθούν, να καταστούν πιο χρήσιμοι για το κράτος». Ακριβώς όπως η οικονομική ανισορροπία ανάμεσα στην υποτελή επαρχία και την κυρίαρχη μητρόπολη καθιστά δυνατό να μιλά κανείς για ένα «ημιαποικιακό καθεστώς», η φύση του μητροπολιτικού ενδιαφέροντος για τη Δαλματία δείχνει ότι τον 18ο αιώνα η Βενετία επιζητούσε να αναπροσδιορίσει τους δικούς της αυτοκρατορικούς στόχους.

3.2 Οι Ουσκόκοι της Σένιας

Σημαντικό ρόλο στις συγκρούσεις με τους Οθωμανούς τον 16ο αιώνα έπαιξαν επίσης οι ουσκόκοι (= φυγάδες) πειρατές με κέντρο την υπό αψβουργική κυριαρχία πόλη της Σένιας. Οι Ουσκόκοι αποτελούνταν κατά κύριο λόγο από Σλάβους, κάποιοι από τους οποίους ήταν πρώην οθωμανοί υπήκοοι· ανάμεσά τους όμως υπήρχαν και υπήκοοι των Αψβούργων και της Βενετίας, Σλάβοι αλλά και ιταλοί φυγόδοκοι. Το κάστρο της Σένιας ήταν χτισμένο σε έναν απόκρημνο βράχο στις δαλματικές ακτές, σε απόσταση αναπνοής από το οθωμανικό φρούριο του Κλις. Από εκεί επέδραμαν οι Ουσκόκοι εναντίον οθωμανικών περιοχών, από ξηρά και θάλασσα, διεξάγοντας έναν πόλεμο που οι ίδιοι αντιλαμβάνονταν ως σταυροφορία εναντίον των απίστων.

Η θρησκευτική ταυτότητα έπαιξε κεντρικό ρόλο στη συγκρότηση του ουσκοκικού έθνους. Αυτό, σε συνδυασμό με την εγκατάστασή τους στη μεθοριακή περιοχή ανάμεσα στην αψβουργική, την οθωμανική και τη βενετική επικράτεια, πρόσφερε στους Αψβούργους ένα πλεονέκτημα που δε δίστασαν να χρησιμοποιήσουν. Για έναν περίπου αιώνα οι Ουσκόκοι θα βρίσκονται στην υπηρεσία των Αψβούργων, διενεργώντας επιχειρήσεις κατά των Οθωμανών, αλλά και πειρατικές επιδρομές

στην Αδριατική, για να συμπληρώνουν τα πενιχρά εισοδήματά τους που προέρχονταν κατά βάση από τις αψβουργικές πληρωμές.

Η πειρατική τους δράση έφερε τους Ουσκόκους αντιμέτωπους με τη Βενετία, καθώς απειλούσε το εμπόριο με τις οθωμανικές περιοχές. Παρά τις επανειλημμένες προσπάθειές τους, οι Βενετοί δεν κατόρθωσαν να βρουν μια λύση για το ουσκοκικό πρόβλημα. Η παγίωση των οθωμανο-αψβουργικών συνόρων με τη συνθήκη του Σίτβα-Τόροκ (1606) άλλαξε την κατάσταση: οι Ουσκόκοι μετατράπηκαν για τους Αψβούργους από μαχητές της χριστιανικής πίστης σε ανεξέλεγκτους επιδρομείς που έθεταν σε κίνδυνο τις σχέσεις με τα γειτονικά κράτη. Μετά από έναν πόλεμο με τους Βενετούς (1612-17), οι Αψβούργοι συμφώνησαν να μετεγκαταστήσουν τους Ουσκόκους στο εσωτερικό της Κροατίας.

4. Η πόλη-κράτος της Ραγούζας

Υπό Βενετική επικυριαρχία μεταξύ 1205-1358 και υπό ουγγρική στη συνέχεια, η δαλματική πόλη-κράτος της Ραγούζας γίνεται υποτελής στους Οθωμανούς το 1458. Θα παραμείνει αυτόνομο υποτελές κράτος υπό οθωμανική επικυριαρχία μέχρι το 1806, οπότε θα υποκύψει στη γαλλική προέλαση. Το 1809 θα αποτελέσει μέρος των γαλλικών «Ιλλυρικών Επαρχιών» και το 1815 θα περάσει στους Αψβούργους.

Η Ραγούζα, που είχε υπό τον έλεγχό της και ένα μικρό μέρος της γύρω περιοχής, καθώς και τα νησιά έξω από τις ακτές της, διοικούνταν από ένα συμβούλιο πατρικών. Οι σουλτάνοι αναγνώριζαν στη Ραγούζα πλήρη διοικητική ανεξαρτησία, καθώς και τη δυνατότητα να συνάπτει συνθήκες με άλλα κράτη εφόσον δεν αντέβαιναν στα οθωμανικά συμφέροντα, με αντάλλαγμα έναν ετήσιο φόρο υποτελείας. Είχαν παραχωρήσει επίσης σημαντικά εμπορικά προνόμια στους ραγουζαίους εμπόρους που δραστηριοποιούνταν στην καθαυτό οθωμανική επικράτεια, καθώς και καθεστώς ετεροδικίας.

Η πολιτική ενοποίηση των Βαλκανίων υπό τους Οθωμανούς, αλλά και η προστασία που της παρείχαν οι τελευταίοι έναντι της Βενετίας και των άλλων ανταγωνιστών της στην Αδριατική, είχε θετική επίδραση στην ανάπτυξη της πόλης. Η ευνοϊκή γεωγραφική θέση επέτρεψε στη Ραγούζα να γίνει όχι μόνο το κατεξοχήν λιμάνι της οθωμανικής Βαλκανικής προς την Ιταλία, αλλά και να αποκτήσει ρόλο ενδιάμεσου ανάμεσα στον Καθολικισμό, την Ορθοδοξία και το Ισλάμ. Διοικούμενη από μια ολιγαρχία οικογενειών που είχαν πλουτίσει από το εμπόριο, η Ραγούζα ανέπτυξε βιοτεχνία υφασμάτων και μεγάλο εμπορικό στόλο που έφθασε στο απόγειό του στα μέσα του 16ου αιώνα. Η Ραγούζα εξήγε από τις βαλκανικές περιοχές αλάτι, λάδι, κρασί, δέρματα, μεταλλεύματα και υφάσματα, και ήταν επίσης λιμάνι μεταφοράς σκλάβων από και προς την Ιταλία. Παροικίες ραγουζαίων εμπόρων, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν εξίσου στο χερσαίο εμπόριο ανάμεσα στη Μαύρη Θάλασσα και την Αδριατική, έβρισκε κανείς σε όλες τις κύριες πόλεις της οθωμανικής Βαλκανικής, και η πόλη διατηρούσε προξενεία σε όλη τη Μεσόγειο.

Η σύγκρουση των Οθωμανών με τη Βενετία για την Κρήτη (1645-69) θα αποβεί ιδιαίτερα επωφελής για το διαμετακομιστικό εμπόριο της πόλης. Ο καταστροφικός σεισμός του 1667 όμως θα αποτελέσει μεγάλο πλήγμα, από το οποίο η Ραγούζα θα αργήσει να ανακάμψει. Παρά τη μετακίνηση των εμπορικών δρόμων και των δικτύων μεταφοράς τον 18ο αιώνα, η οποία οδηγεί σε παρακμή τα παλαιά δίκτυα των ραγουζαίων εμπόρων στη Βαλκανική, η πόλη θα επωφεληθεί από την ανάπτυξη του εμπορίου ανάμεσα στις αψβουργικές και τις οθωμανικές περιοχές και θα αναπτύξει και πάλι σημαντικό εμπορικό στόλο. Η εμπορική ναυτιλία της Ραγούζας θα γνωρίσει μια τελευταία φάση ακμής στο δεύτερο μισό του αιώνα όταν θα επωφεληθεί από τις στρατιωτικές συγκρούσεις των ευρωπαϊκών δυνάμεων και θα ανεφοδιάζει τους αντιπάλους, εκμεταλλευόμενη το ουδέτερο καθεστώς της ως υποτελούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΛΕΤΗΣ: ΕΜΠΟΡΙΟ ΣΤΗ ΔΑΛΜΑΤΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΔΡΙΑΤΙΚΗ

Από το: Traian Stoianovich, «Ο κατακτητής ορθόδοξος Βαλκάνιος έμπορος», μτφρ. Ν. Μαμαρέλη. Στο Σ. Ασδραχάς (επιμ.), *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών (15^{ος}-19^{ος} αιώνας)*, Αθήνα, 1979, 287-345: 315-316.

Γύρω στο 1748, άρχισαν να εγκαθίστανται μόνιμα στην Τεργέστη και Έλληνες και ορθόδοξοι «Ιλλυριοί» έμποροι (δυτικοί Σέρβοι). Στην Τεργέστη, οι άποικοι mercanti illirici di rito greco [=ιλλυριοί έμποροι του ελληνικού τυπικού] έφταναν το 1766 σε 65 και το Φεβρουάριο του 1767 σε 91 [...] Οι Ορθόδοξοι μετανάστες απ' τη Βοσνία, την Ερζεγοβίνη και τη Βοκα [Μπόκα] (Bocce di Cattaro) ήταν τα κυριότερα στελέχη της σερβικής κοινότητας της Τεργέστης και σε πλούτο και σε αριθμό. Λόγω της γεωγραφικής τους προέλευσης και των εμπορικών τους επιχειρήσεων στα παράλια της Αδριατικής και στα εδάφη της αρχαίας Ιλλυρίας, αναφέρονται συνήθως στα αυστριακά έγγραφα σαν «Ιλλυριοί», σε αντίθεση με τους ηπειρωτικούς «Ράσιους» της Σερβίας και της Ουγγαρίας. [...]

[...] Οι Έλληνες και οι Σέρβοι έμποροι της Ουγγαρίας ασκούσαν κυρίως το ηπειρωτικό εμπόριο και τις μεταφορές και είχαν μεταφυτευθεί στο λεκανοπέδιο της Παννονίας από τη Θεσσαλία, την Ήπειρο, τη Μακεδονία και την Παλιά Σερβία. Οι Έλληνες και Σέρβοι έμποροι της βόρειας Αδριατικής ήταν μετανάστες από τα νησιά καθώς και από τις ηπειρωτικές περιοχές του Αιγαίου, του Ιονίου και της Αδριατικής.

Οι ορθόδοξοι Σέρβοι της Ερζεγοβίνης ήταν «coltivatori di terre, o vitturini» [=καλλιεργητές γης ή αγωγιάτες], σύμφωνα με ένα υπόμνημα της Ραγούζας το 1788. Οι κάτοικοι του Ρορονο Ρολζε [Πόποβο Πόλιε], καθώς και άλλοι ορθόδοξοι κάτοικοι της Ερζεγοβίνης είχαν πραγματικά δουλέψει με εμπόρους της Ραγούζας ως βοηθοί ή ως μαθητευόμενοι από το 16ο κιόλας αιώνα. Θα μπορούσε μάλιστα κανείς να ισχυριστεί ότι η Δημοκρατία του Αγίου Βλασίου [=Ραγούζα] δε θα βρισκόταν στην εξαιρετική ναυτική θέση που κατείχε το 16ο αιώνα, αν δεν είχε εποικισθεί απ' τους χριστιανούς πρόσφυγες της Ερζεγοβίνης και της Βοσνίας στο τέλος του δέκατου πέμπτου αιώνα. Όπως και να είναι, ξέρουμε ότι οι ορθόδοξοι αγωγιάτες της Βοσνίας και της Ερζεγοβίνης διέυρυναν το 18ο αιώνα το διαμετακομιστικό τους εμπόριο και άρχισαν να δουλεύουν σαν ανεξάρτητοι επιχειρηματίες. Ο Γάλλος πρόξενος στη Ραγούζα ειδοποίησε την κυβέρνησή του γύρω στο 1760 ότι οι Βόσνιοι και οι Ερζεγοβίνιοι, που τους ανέφερε σαν «Τούρκους», είχαν αρχίσει να μεταφέρουν τα εμπορεύματα των Βαλκανίων στη Ραγούζα «20 ή 30 χρόνια πριν». Εξασφάλιζαν γρήγορα πληροφορίες σχετικά με τις τιμές και την κίνηση των τιμών στις ξένες αγορές και όταν δεν τους συνέφερε να πουλούν στη Ραγούζα πήγαιναν στη Βενετία και στην Αγκώνα, πουλούσαν τα εμπορεύματά τους και επέστρεφαν με είδη που ζητιόνταν απ' τους συμπατριώτες τους. [...]

Ενώ το βαλκανικό εμπόριο με την Αδριατική ξέφευγε από τη Ραγούζα και περνούσε στα χέρια των «Ιλλυριών» και των «Τούρκων», δηλαδή μουσουλμάνων και ορθόδοξων χριστιανών Σλάβων ή Σέρβων, το εμπορικό ναυτικό της Ραγούζας, που είχε κάποτε παγκόσμια φήμη, ξαναζωντάνεψε ύστερα από έναν αιώνα και περισσότερο. [...]

5. Συνάντηση λατινικής και σλαβικής παράδοσης

Η περιοχή της Δαλματίας ήταν από την Αρχαιότητα μέρος της ρωμαϊκής πολιτισμικής σφαίρας. Περιοχή με έντονη αστική ανάπτυξη, προσανατολισμένη στο εμπόριο και τη ναυτιλία, η Δαλματία συνέχισε να είναι κέντρο της λατινικής παράδοσης σε όλο τον Μεσαίωνα, ενώ ο κλήρος της πρωτοστάτησε στον εκχριστιανισμό των Σλάβων στις κροατικές περιοχές. Οι συνεχείς μεταναστεύσεις και εγκαταστάσεις σλαβικών πληθυσμών από την ενδοχώρα στα παράλια, οδήγησαν στην εμφάνιση μιας δίγλωσσης κουλτούρας που βρήκε έκφραση καταρχήν σε έργα θρησκευτικής γραμματείας.

Αν και υπό την εκκλησιαστική δικαιοδοσία της Ρώμης, στη Δαλματία γνώρισε διάδοση και η εκκλησιαστική σλαβονική γλώσσα. Μεταξύ 13ου και 15ου αιώνα γνωρίζει άνθηση η λεγόμενη «γλαγολιτική γραμματεία» (γκλαγολάσι), που περιλαμβάνει έργα θρησκευτικού περιεχομένου πρωτότυπα ή μεταφρασμένα, σε σλαβική γλώσσα και γλαγολιτικό αλφάβητο. Η χρήση της σλαβικής ως γραπτής λόγιας γλώσσας θα συνεχιστεί παράλληλα με τα λατινικά, τα οποία επικρατούν στις πόλεις. Τους επόμενους αιώνες, με την περαιτέρω ανάπτυξη των εμπορικών και πνευματικών σχέσεων με τη Βενετία και τις βορειοϊταλικές πόλεις, η Δαλματία θα δεχθεί έντονη ιταλική επίδραση.

Οι δαλματικές πόλεις, με προεξάρχουσα τη Ραγούζα, συμμετέχουν πλήρως στις πνευματικές και καλλιτεχνικές αναζητήσεις της Αναγέννησης και του Μπαρόκ. Λόγιοι και κληρικοί συγγράφουν έργα στα λατινικά, τα ιταλικά και τη δαλματική σλαβική διάλεκτο που σήμερα κατατάσσεται στα κροατικά, ενώ αρχιτέκτονες, γλύπτες και ζωγράφοι χτίζουν και διακοσμούν δημόσια κτίρια, ιδιωτικά μέγαρα και μεγαλοπρεπείς εκκλησίες. Η γραμματεία της εποχής περιλαμβάνει κυρίως θρησκευτικά έργα, αλλά υπάρχει επίσης μεγάλη φιλολογική παραγωγή και ιστοριογραφία, τόσο στα σλαβικά όσο και στα ιταλικά. Τα λατινικά συνεχίζουν να χρησιμοποιούνται ως γλώσσα της επιστήμης.

6. Επιλεγμένη Βιβλιογραφία

- Bracewell, Catherine W., *The Uskoks of Zengg: Piracy, banditry and holy war in the sixteenth century Adriatic*, Ίθακα: Cornell University Press, 1992.
- Castellan, Georges, *Η ιστορία των Βαλκανίων (14ος-20ός αι.)*, μτφρ. Β. Αλιφέρη, Αθήνα: Γκοβόστης, χ.χ.
- Fine, John, *When ethnicity did not matter in the Balkans: A study of identity in pre-nationalist Croatia, Dalmatia and Slavonia in the medieval and early-modern periods*, Ανν Άρμπορ: The University of Michigan Press, 2006.
- Jelavich, Barbara, *Ιστορία των Βαλκανίων Ι: 18ος-19ος αιώνας*, μτφρ. Χ. Δεληστάθη, Αθήνα: Πολύτροπον, 2006.
- Κατσόβσκα-Μαλιγκούδη, Γιάννα, *Οι Σλάβοι των Βαλκανίων: Εισαγωγή στην ιστορία και τον πολιτισμό τους*, Αθήνα, 2004.
- Krekić, Barisa, *Dubrovnik: A Mediterranean urban society, 1300-1600*, [Variorum Collected Studies Series], Άλντερσοτ: Ashgate, 1997.
- Mayhew, Tea, *Dalmatia between Ottoman and Venetian rule: Contado di Zara 1645-1718*, Ρώμη: Viella, 2008.
- Stoianovich, Traian, «Ο κατακτητής ορθόδοξος Βαλκάνιος έμπορος», μτφρ. Ν. Μαμαρέλη. Στο Σ. Ασδραχάς (επιμ.), *Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών (15ος-19ος αιώνας)*, Αθήνα, 1979, 287-345.
- Wolff, Larry, *Venice and the Slavs: The discovery of Dalmatia in the age of Enlightenment*, Στάνφορντ: Stanford University Press, 2001.